

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Open Access Refereed e-Journal & Refereed & Indexed

Article Type	Book Reviews	Accepted / Makale Kabul	15.07.2019
Received / Makale Geliş	18.04.2019	Published / Yayınlanma	16.07.2019

TÜRK KELAMCILARI

Yazar: Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

Çizgi Kitapevi, Konya, 352s.

İnceleyen Mevlüt ÇAKMAK

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Mezhepler Tarihi Bölümü,
Kahramanmaraş / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-6859-6715

1. İNCELEME ve DEĞERLENDİRME

Türk Kelamcıları Kitabı, İslami ilimler alanında kelama dair önemli çalışmaları olan Kelam uzmanı Prof. Dr. Ramazan Altıntaş'ın yapmış olduğu önemli bir eserdir. Bu çalışma; alanında önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Şöyle ki yazar, Müslüman milletler arasında İslam'a büyük katkıları olan Türk milletinin yetiştirmiş olduğu Kelam alimlerinin itikadi görüşlerini sistematik bir şekilde ele almış olup eser Türk kelamcıları alanında tahlili ve mukayeseli çalışma yapacak olan ilim adamları için bir başlangıçtır.¹

Eser giriş kısmından sonra 11 tane farklı Türk kelamcılarının kelama dair görüşlerinden oluşmaktadır. Eserin giriş kısmında kelamın tanımı yapıldıktan sonra, isimlendirme, Kelam İlminin faydaları, yöntemi, Kelam İlmine yöneltilen eleştiriler ve dönemleri kısaca ele alınmaktadır.

Eser girişten sonra Ebu Hanife'nin Kelam Metodu ve "el-Fıkhu'l-Ekber" adlı eserine yöneltilen bazı itirazlar ile Ebu Hanife'nin akıl-vahiy anlayışı incelenmiştir.

Bu kısmın girişinde, Ebu Hanife'nin İslam Kelamındaki önemini vurgular. Daha sonra ise Ebu Hanife'nin hayatı ve kelam ilmindeki yeri, kelam öğretim yöntemine yaklaşımı, el-Fıkhu'l-Ekber çerçevesinde yapılan bazı tartışmalara yer vermektedir. Ebu Hanife'nin sistematik kelam'ın temellerini atarak Maturidi Kelam ekolü'ne model olduğunu vurgulamaktadır. Yine Ebu Hanife'nin yaşadığı dönemde, Hariciler, Mutezile, Cebriye, Mürcie ve Şia'nın İslam yorumları neticesinde İslam toplumunda derinden sarsıntılar oluşmaktaydı. Tam bu dönemde İslam toplumunu itikat ve düşüncede istikrara kavuşturacak Sünni öğretisinin kökleşmesini Ebu Hanife sağlamıştır.² El-Fıkhu'l-Ekber'in Ebu Hanife'ye aidiyeti konusunda hiç şüphe olmadığını vurgulayarak fırkalar içerisinde sadece Mutezile'nin buna karşı çıktığını belirtmektedir.

Ebu Hanife'nin akıl- vahiy anlayışı hakkında ise şu şekilde bir bilgi verilmektedir: Ebu Hanife ve onun yolundan gidenlere göre akıl, bilginin zaruri kılınma aletidir fakat gerçekte zaruri kılan Allah'tır. Allah bilgisi insana "akıl" yüzünden farzdır, bunu gerçekte farz kılan

¹ Ramazan Altıntaş, Türk Kelamcıları, Çizgi Kitapevi Yayınları, 1. Baskı, Konya, 2017, s.6

² Altıntaş, Türk Kelamcıları, 71.

ise, Allah'tır, akıl değil.³ Ebu Hanife'nin kelami konuların anlaşılmasında akılcı yöntemi izlemesi, daha sonra fıkıh alanındaki çalışmalara büyük katkı sağlamıştır.⁴

Eserde ikinci olarak Türk kelamcısı Ebu Mansur El-Maturidi'nin kelamcılığı, kelam sisteminde akıl-nakil ilişkisi, din-siyaset ilişkileri ele alınmaktadır.

Önce İmam Maturidi'nin hayatı, yetiştiği ortam ve eserleri hakkında kısa bir bilgi verilmektedir. İmam Maturidi'nin yirmiye yakın eseri bulunduğunu beyan ederek birçok eserinin de günümüze ulaşmadığını bildirir. Bazı eserleri şunlardır: 1. Kitabu't-Tevhid 2. Te'vilatü'l-Kur'an

Kelami görüşleri başlığı altında ise şu konuları işlemektedir. Bilgi anlayışı, Ulûhiyet anlayışı, Nübüvvet anlayışı, İnsan ve Fiilleri, Büyük Günah, İman ve İslam, Din ve Siyaset anlayışları.

İmam Maturidi, kendisinden sonraki Sünni kelamcılar üzerinde terin tesirler bırakmıştır. Allah'ın bilinmesi ve nübüvvetin gerekliliğinin ancak akılla kavranacağı, aklın tevhid ve ahlaki değerleri ortaya koymada bağımsız oluşu gibi düşünceleri 20. Yüzyıl İslam dünyası yenilikçi Müslüman düşünürler üzerinde büyük tesirler uyandırmıştır.⁵ Modern zamanda Maturidi'ye ve Maturidilik anlayışı şuan kesintiye uğramış olsa bile dünyamızda ki kaos ve kargaşadan kurtulmak için Maturidi'nin birleştirici ve çözüme yönelik ufuk açıcı görüşlerine bir yönelmenin olabileceği vurgulanmaktadır.⁶

Maturidi kelam sisteminde akıl-nakil ilişkisi olarak ise öncelikle Maturidilik' in tanımını şu şekilde yapmaktadır: Ebu Mansur el-Maturidi'nin İslam-Türk kültürü içerisinde geliştirdiği ve sistematik bir tarzda ortaya koyduğu "inanç sistemi" ya da "din anlayışı" nı benimseyen ve takip eden kimselerin mensup olduğu kelam ekolüne Maturidilik denir.⁷ Aklın tanımını Maturidi şu şekilde yapmaktadır: Tabiatı birbirine uygun olanları bir arada toplayan, tabiatı birbirine aykırı olan şeyleri birbirinden ayıran ya da ahlaki anlamda güzel ve çirkin olanı birbirinden temyiz eden bir melekedir. Akıllı ise, Garazi akıl/Doğal akıl, Mükteseb akıl/Kazanılmış akıl, şeklinde ikiye ayırmaktadır. Akıl, Allah'ı, nübüvvetin gerekliliği, ahlaki hükümler gibi bilgileri tek başına elde edebilir. Somut gerçekler hakkında özelleşmiş, ayrıntılı bilgi, ancak, peygamberler ve onların getirdiği vahiy bilgisiyle kazanılır. Akıl yürütme, şartlarına uygun bir şekilde gerçekleştirildiği zaman, doğru bilgi üretebilir.⁸

İmam Maturidi'de din-siyaset ilişkisi kısmında ise, önce insanı tarif ederek başlar, din ve vicdan özgürlüğü, iyiliği emretmek kötülükten alıkoymak, emanet ve emanetlerin ehline verilmesi, yöneticilerin yönetilenlerden olması, ilahilik ve insanilik arasında hakemlik sorunu, yöneticilik biat ve itaat etme meselesi, ortak akla müracaat başlıkları altında konuyu işlemiştir. İmam Maturidi'nin din-siyaset ilişkileri ile ilgili görüşleri, günümüzün siyaset anlayışına da ışık tutacak düzeydedir.

Mevlana'nın kelamcılığı konusunda ise giriş kısmında Mevlana'nın toplumun tamamına seslenmeyi önceleyen yenilikçi bir üslub benimsediği çünkü toplumda Moğol istilasının neticesinde Cebriye akımının fatalizme kayan görüşleri yaygınlaştığı belirtilmektedir. Mevlana'nın, Mu'tezile, Cebriye, Felsefe ve bazı tasavvufçuları eleştirmesi konularını ele almaktadır. Mevlana'nın kelamı "gönül ve mantık" bağının olduğu kelamdır. Maturidi bir çizgiye sahiptir.⁹

İbnü'l-Hümmam es-Sivasi, kapsayıcılık ve hoşgörü fikri kısmında onun Osmanlı'nın yükselme dönemi olan XV. yüzyılda yaşadığı ifade edilmektedir. Hoşgörü ve tolerans kavramlarının tanımını yaptıktan sonra, akıllı kullanmaya verdiği değer, farklı görüşlere saygı temelli mezhep anlayışı, tekfir konseptine yaklaşımı, sahabe anlayışında uzlaşılı dili, din-siyaset ilişkilerine bakışı işlenmektedir.

İbn-i Hümmam'ın İslam anlayışının özünde; akla büyük değer verip Kur'an'ın müteşabih ayetlerini aklın lehine olabilecek şekilde te'vil etmesi, iman-amel ilişkisi konusunda tutarlı bir yol seçip, Müslümanları tekfirden şiddetle kaçınması, sahabeyi adalet ve insaf ölçülerinde değerlendirip hepsini hayırla anması, Mu'tezile, Şia, Haricilik, Mürcie, Cebriye gibi kelami ekolleri kible ehlinde sayıp tekfir edilmelerini

³ Altıntaş, Türk Kelamcıları, 82-83.

⁴ Altıntaş, Türk Kelamcıları, 96.

⁵ Altıntaş, Türk Kelamcıları, 117.

⁶ Altıntaş, Türk Kelamcıları, 118.

⁷ Altıntaş, Türk Kelamcıları, 119.

⁸ Altıntaş, Türk Kelamcıları, 138.

⁹ Altıntaş, Türk Kelamcıları, 169.

asla onaylamaması, toplumsal nizamı gözetmek açısından maslahat gereği, eğer azletmek mümkün değilse, fasığın yönetimini meşru sayması gibi hususlar vardır.¹⁰

İbnü'l-Hümmam'a göre Allah'ın yaratıklara acı çektirmesi bölümünde, Adil, Hâkim, Rahman, Rahim, Vedud niteliklere sahip olan Allah'ın fiilleriyle, kötülük proplemi bütün mütekellimler tarafından tartışılmıştır. İbn-i Hümmam'da bu konuyu, "Allah'ın Fiili Sıfatları" bağlamında ele almıştır. Önce Mutezile, Eşariler ve Maturidiler'in görüşleri verildikten sonra kendi görüşünü şu şekilde beyan eder: Ona göre, Allah'ın, geçmiş günahı ve gelecek sevabı olmadan karşılıksız dünya ve ahirette dilediğine azap etmesi akıl açısından caizdir. İbn'ül-Hümmam'ın da dâhil olduğu Hanefi –Maturidi çizgiye göre dünya hayatında Allah'ın, kullarına güç yetiremeyecekleri şeyi teklif etmesi muhaldir. İbnü'l-Hümmam'a göre gerek mükellef olan varlıklara ve gerekse mükellef olmayan varlıklara isabet eden acılar, onların yakınlarına ibret ve imtihan edilme açısından dolaylı yararlar sağlayacaktır. Bu ıstıraplar İlahi yasaya göre bütün taraflar için nihai iyilikler olarak görülmektedir.¹¹

Eser daha sonra, Fuzuli'de bilgi ve tabiat anlayışı, sosyal kelam projesi: "Mehmet Şerafettin Yaltkaya Örneği", Kevseri'nin ta'lik yöntemine bir bakış, Ömer Nasuhi Bilmen'in "Yeni İlm-i Kelam" anlayışı, Konya'lı Mehmet Vehbi Efendi'nin kelami yönü, yeni bir kelam: "Vahidüddin Han Örneği" gibi başlıklar altında Türk Kelamcılarını ele almaktadır.

Eser sonuç ve değerlendirme kısmıyla nihayete ermektedir. Müellifimiz eserin sonuç kısmında çok değerli tespitlerde bulunmuştur. Eserde Ehl-i sünnet zihniyetinin iki kurucu kelamcısı Ebu Hanife ve İmam Maturidi ile bazı kelamcılardan bahsedildiği vurgulanmaktadır. Eserde Maturidi Mezhebinin dengeli bakışı, inanç tarihimizde dün önemli olduğu gibi bugün de hala önemini ve değerini koruduğu özellikle belirtilmektedir. İslam'ın doğuşu, istidlali aklın da doğuşudur, yine fikir hürriyetinin kefilisi olan İslam'ın akla değer verdiği, akıl-din dengesinin önemini belirlemiştir. Eser son olarak İslam dünyasının şuan içine düştüğü fikri krizin aşılmasında Maturidi kelamcılarının devamlı dile getirdiği ictihadi aklın devreye sokulmasına ihtiyaç olduğunu belirtmesi açısından da önemlidir.¹²

2. TÜRK KELAMCILARI KİTABININ LİTERATÜRE KATKILARI

Birincisi Türkler İslam dinine büyük hizmetler yapmışlardır. Türk milletinin itikadi düşüncesini temsil eden alimlerinin de Hanefi-Maturidi alimleri olduğu bilinmektedir. Hanefi-Maturidi olan bu Türk kelam alimleri ise pek bilinmemekte hatta mezhep kurucusu İmam Maturidi hakkındaki bilgilerin de çok sınırlı olduğu ehline malumdur. Fakat ülkemizde yapılan son çalışmalara bunun önüne geçilmeye çalışılmaktadır. İşte bu eserde başta İmam'ı Azam Ebu Hanife, İmam Maturidi, Mevlana, İbnü'l-Hümmam Es-Sivasi, Fuzuli, Mehmet Şeref Yaltkaya, M. Zahit El-Kevseri, Ömer Nasuhi Bilmen, Konya'lı Mehmet Vehbi Efendi, Vahidüddin Han gibi Maturidi Kelam alimlerinin, kelami görüşlerini bir araya getirerek derli toplu olarak okuyucuya sunulmasıdır.

İkincisi İmam Maturidi'nin din-siyaset ilişkileri ile ilgili görüşleri günümüz din-siyaset ilişkilerine ışık tutacak düzeyde olduğunu belirtmesi, Mevlana'nın kelamında "gönül ve mantık" bağını öne sürmesi, Vahidüddin han'ın ise "Siyasi Kelam Hareketleri" gibi günümüzde de önemli olan konuları işleyen Türk Kelamcılarının görüşlerinin bir arada sunulmasıdır.

Üçüncüsü bu kitap, akliselim sahibi her Müslümanın zihnini meşgul eden, akıl-vahiy ilişkisi nedir? Din-Siyaset ilişkisi nasıl olmalıdır? Akıl herşeyi çözebilir mi? Kelam ilmine bugün nasıl işlerlilik kazandırabiliriz? İslam Mezheplerine bakış nasıl olmalı? Bugün Müslümanların bölünmüşlüklerine nasıl çözüm üretiriz? Türk Kelamcılarının hayata dair çözümlenmeleri nelerdir? Türklerin kelam ilmine yapmış oldukları katkılar nelerdir? Geleneği bugüne nasıl aktarabiliriz? Bugünün inanç sorunlarına ikna edici ve kapsamlı cevapları nasıl üretebiliriz?

Bu kitapta böylesine derin ve içinden çıkılmaz çetin sorulara cevap olabilecek görüşleri olan İslam Mezhepleri tarihinde çok önemli bir yer tutan Türk kelamcılarını aynı zamanda Hanefi-Maturidi olan bu kelam alimlerinin çözüm yolları ele alınmıştır...

¹⁰ Altıntaş, Türk Kelamcıları, 172-182.

¹¹ Altıntaş, Türk Kelamcıları, 185-206.

¹² Altıntaş, Türk Kelamcıları, 337-340.

Günümüzde de hem yazılı hem görsel medyada itikat-inanç konusunda birçok yazılar yazılıp programlar yapılıyor, bu yazı ve programlarda maalesef bazı bilgi eksiklikleri, Türk Kelamcılarını görmezden gelen yorumlara ve değerlendirmelere de rastlanılmaktadır. Bu nedenle Türk Kelamcılarının görüşlerine ulaşmak isteyen okurlara Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ'ın büyük bir özenle kaleme aldığı “ Türk Kelamcıları “ adlı kitabının okunmasını tavsiye ediyoruz.

Ayrıca Kelam ve Türk Kelamcıları hakkında doğru bilgi sahibi olmak isteyen okurlara yazarımızın “Kelam (el kitabı)”, “Mevlanada Gönül Kelamı”, “İslam Dünyasında İşlevsel Akıl”, kitaplarını da tavsiye ediyoruz.